

Маријана Јовелић
Војни музеј

УДК: 355.14:391(497.11)"1870/1896"

ВОЈНА УНИФОРМА У ЦРНОЈ ГОРИ ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА И УТИЦАЈ ЕЛЕМЕНАТА СРПСКЕ УНИФОРМЕ

Апстракт: Циљ рада је да расветли спону у развоју војне униформе у Црној Гори и Србији. Без обзира на околност да се после 1866. године, ни у једном званичном уговору не помиње настојање на уједињењу Србије и Црне Горе, као и конзервативистичке интенције књаза Николе да по сваку цену очува самосталност независне државе, није се могло спречити продирање утицаја из Србије, не само зато што је то желела већина обичног становништва обеју држава, него и због објективне опасности од непријатеља која је нагнала црногорски двор да уклопи своју земљу у савремене ратне токове и модернизује је и у одевном смислу. Ово адаптирање на савремене моделе ратовања и опремања Србија је здушно прихватала. Самосвојност се огледала у специфичној владарској одежди која је ипак, показивала извесне сличности у дворском миљеу обеју држава.

Кључне речи: Национални костим, црногорска униформа, српски утицаји

Озбиљни покушаји стварања савремене војне организације у Црној Гори, предузети су за време владе књаза и краља Николе I Петровића. Српски кнез Михаило Обреновић је у том процесу одиграо немалу улогу. Ипак, тек средином 19. века, долази до осавремењивања црногорске војске. Русија је била главни погонски мотор. Војни кадар је почео да се масовно и организовано школује тек од 1902. године, војска се дели на три класе које су обухватале активну војску, резерву и трећи позив. Године 1910, *Законом о устојству војске*, војска је подељена на регрутску класу, активну војску састављену из прве и друге класе и резервну. Нешто раније, 1908. године, изашла је *Уредба о формацији војске*, када се први пут појављују дивизије, а територија Црне Горе је подељена на 4 дивизијска, 11 бригадних, 52 батаљонска и 322 четна округа. Пред балканске ратове, укупна јачина црногорске војске износила је 41.386 војника.¹

Када је реч о спољној политици Црне Горе, она је била одређена у односу на суседне земље. То су биле Турска, Аустрија, а затим Русија, Србија, Француска, Енглеска и нешто касније и Италија.² Период самосталног постојања Србије и Црне Горе, обојен је сталном борбом за преимућство обеју династија око тога ко ће бити стожер уједињених српских земаља.³ Ипак, од

1866. године, нити један уговор не помиње уједињење Србије и Црне Горе, иако је српски народ обеју држава инклинирао ка заједништву, што се често показивало у тренуцима заједничке ратне опасности. Књаз Никола није поштовао осећања народне већине и представљао је главну препреку уједињења. Од 1912. године, ступају на снагу две обавезујуће конвенције, које ће се практично одржати све до 1918. године. Реч је била о политичкој и војној конвенцији. Политичком конвенцијом су Србија и Црна Гора биле у обавези да пруже помоћ једна другој уколико би Аустро-Угарска анектирала било који део европске Турске. Одређена је и граница између савезничких држава. Војна конвенција је, пак, прецизирала начин ратовања против Турске и Аустро-угарске.⁴ Ипак, изгледа да је у домену униформе постојала одређена флексибилност у односима двеју држава. То је разумљиво, јер униформа није само рефлексција актуелне политике, него представља и израз психологије једног живља, те социјалног и културног контекста у којима се развијају држава и народ.

Наиме, Наредбом од 3. априла 1914. године о изменама и допунама Прописа о униформи официра свих родова војске од 3. октобра 1910. године, дошло је до неких измена у официрској униформи. Командири и нижи официри су имали испуске у боји рода оружја, а јака је била у целости у боји рода оружја. Кључни момент у целој овој ситуацији је тај, да је црногорска официрска униформа постала готово идентична

¹ Д. Бабац, Ч. Васић, М. Марковић, *Црногорска војска 1896-1916*, Београд 2007, стр. 6-16.

² Р. Љушић, *Историја српске државности*, Нови Сад 2001, стр.321.

³ Р. Љушић, *Нав.дело*, стр.371.

⁴ *Исто*, стр.380.

српској, а само су преклопци на џеповима садржавали у себи руске обрасце. Дакле, одређена боја испуски је представљала род оружја и то је у целости било позајмица из Србије. У Русији је владао принцип по којем су поједини пукови имали своје специфичне боје испуски.⁵ Очигледно да је униформа разбила тврд традиционалистички и према Србији затворен политички став, исто као што је у томе имала удела и неретка заједничка ратна опасност. Чак ни гардијска униформа, која је била права појавна посланица у спољњем изгледу војске Црне Горе, није била лишена скретања од уврежених конзервативистичких норми. Наиме, перјаници су имали нарочиту униформу која је пратила народни крој, а чинили су је црвена долама богато украшена златом, црвени џамадан⁶ и плаве чакшире. Капа је била црна са црвеним теменом на коме је био монограм, а спреда је био грб са перјаницом.⁷ Код ова два одевна предмета постојала су одређена одступања која се могу објаснити различитим разлозима. Наиме, од берлинског конгреса 1878. године, све учесници је забрањивање ношења свечаних ношњи из економских разлога. Реч је о томе, да је свечана, што комплетнија ношња постала готово обавеза, што је представљало огромне проблеме већинском сиромашнијем становништву. Оно је такав раскошни и скуп костим носило са особитим поносом и самосвојношћу, улажући максималне напоре да га има у свом власништву. Некада је за лепо и богата одело било потребно мање новца него за једно скромније црногорско имање. Ово је постало проблем у држави, те је она предузела мере у правцу ограничења ношења свечаних ношњи.⁸ Но ипак, готово свака долама перјаника је имала крој који је остао исти, са карактеристичним разрезаним рукавима који су асоцирали на крила која су у народном колу подсећала на орла у лету. Војни музеј, међутим, похрањује једну доламу гардисте краља Николе која има уско припијене рукаве, што је карактеристика српске гардијске доламе. Значи није у питању неки украсни детаљ којег је требало изоставити са блузе због скупocenости. Чак се заобилази и начело народног кроја црногорске гардијске доламе. Друго, капа стотинаша црногорске војске има све елементе црногорске капе, припада првој половини 20. века, али нема на темену карактери-

стичан владарски монограм којег утврђује одевно правило. Ако узмемо да је капа у магијском веровању и обредном смислу играла велику улогу у Црној Гори и свести људи, онда је схватљиво да ова два случаја одударња од правила не могу бити пука случајност. Изгледа да је српска гардијска униформа имала немалу улогу на обликовање црногорске ношње баш у време владавине књаза, а потом краља Николе Петровића. Код доламе коју похрањује Војни музеј наилазимо на украшавање обичним жутим вуненим гајтаном који је могао значити преузимање српског система у одевном рангирању носилаца, при чему су само нижи и виши официри носили златом украшене доламе, а подофицири и војници су имали преко прсију лепе орнаменте од најједноставнијег вуненог жутог гајтана. Дакле, књаз Никола је морао имати у виду да је народно расположење било позитивно усмерено ка Србији, одакле су неминовно долазили одређени модели облачења. То видимо и у владарском оделу које је било омиљено на црногорском двору, а које као посебан ентитет није постојало ни у Србији. У доба турске суверености таква одела су била израз личног престижа владара. Кнез Милош је носио раскошну, гајтанима украшену доламу, сличну турској генералској униформи, а Михаило је преферирао племићко, магнатско одело мађарског порекла.⁹ Сличну ситуацију имамо и у Црној Гори. Књаз Данило I Петровић, очигледно по српском узору, носи тзв. менту, богато украшену угарску племићку одору, а краљ Никола I Петровић и престолонаследник Данило одевени су у посебне блузе официрског кроја, које су баштиниле у себи и видљиве утицаје оријента на нарукављима. Даље, сердад Јанко Вукотић, на једном портрету, приказан је у походној униформи са мноштвом инсигнија међу којима су и типично српске, еполетушке-плетенице са монограмом српског владара. Осим момента очигледних утицаја из Србије, у Црној Гори је присутан и моменат прилагођавања униформе актуелном војном оделу у Европи тога времена. Ова чињеница даје за право да закључимо, да је и утицај из Србије био неминован, будући да су те две државе биле у одсудним ратним приликама савезнице, а Србија је била у кораку са модерним тенденцијама у одевању и наоружању свога доба.

Наиме, Прописом о униформи официра из 1910. године, Црна Гора је увела униформу руског кроја каки-жућкасте боје. Материјал од које је израђивана стизао је из Русије. Униформа се делила на ратнодопску и мирнодопску, при

⁵ Д. Бабац, Ч. Васић, М. Марковић, *Црногорска војска 1896-1916*, Београд 2007, стр. 204.

⁶ Врста горњег хаљетка са предњим пешевима у облику прекрштених крила. Реч је турског порекла и потиче од термина *саме дан*, што значи одело за дан.

⁷ *Нав. дело*, стр. 204

⁸ З. Мрваљевић, *Црногорска народна ношња*, Цетиње 2000, стр.72-73.

⁹ Група аутора, *Службено одело у Србији у 19. и 20. веку*, Београд 2000, стр.195.

чему се уз ратнодопску униформу носила традиционална црногорска капа која је била од истог материјала као и униформа. То је извесно значило напуштање крутих шаблона у одевању и уношење императива савремености и усклађености са захтевима модерног начина ратовања. Летњу униформу је чинила тзв. гимњастерка, кошуља са малом усправном крагном која је била руског порекла. Руски генералштаб је понукао искуством из ратова са Јапаном 1904-05. године, модернизовао своју униформу додајући јој каки тонове. Међу униформом је типична била гимњастерка.¹⁰ Војничка блуза се носила са силавом, појасом о којег су се задевали револвери, акоји је супротно традиционалном силаву, био од истог каи материјала као и блуза. На ратнодопској униформи су се носили аклселбендери такође од заштитне каки боје.¹¹ Тежње црногорског владара ка савременизацији војске су очљиве и када је у питању наоружање као саставни део униформе. Наиме, слично Србији и Црна Гора је била свесна да се блиски рат са Турском не може добити застарелим наоружањем. Књаз Никола је у Бечу склопио уговор са Силвестером Крнком и Томасом Седелром о испоруци острагуша. Године 1880. Црна Гора је у Бечу купила пушке аустријске провенијенције, а праћење развоја технике од стране црногорског двора упадљиво је и због набавке наоружања система Лугер из Берлина, те митраљеца из Француске у жеку 1915. године. Револвери система гасер, постали су и саставни део традиције и народне ношње, будући да су задобили огромну наклоност у Црној Гори.¹²

ИЗВОРИ

-Картони и инвентарне књиге Војног музеја

ЛИТЕРАТУРА

-Богдановић Бранко, Милосављевић Бранка, *Наоружање војске Србије и Црне Горе 1830-1918*, Београд 1995.

-Бабац Душан, Васић Чедомир, Марковић Миладин, *Црногорска војска 1896-1916*, Београд 2007.

-Група аутора, *Службено одело у Србији у 19. и 20. веку*, Београд 2000.

-Мрваљевић Зорица, *Црногорска народна ношња*, Цетиње 2000.

-Љушић Радош, *Историја српске државности*, Нови Сад 2001.

-Schick I. T., *Battledresses, The uniform of the World's greatest armies 1700 to the present*, London 1978.

¹⁰ I. T. Schick, *Battledresses, The uniform of the World's greatest armies 1700 to the present*, London 1978, str.213.

¹¹ Д. Бабац, Ч. Васић, М. Марковић, *Црногорска војска 1896-1916*, Београд 2007, стр. 198-200.

¹² Б. Богдановић, Б. Милосављевић, *Наоружање војске Србије и Црне Горе 1830-1918*, Београд 1995, стр.13-14.

Marijana Jovelic

Military Museum in Belgrade

Summary

**THE MILITARY UNIFORM IN MONTENEGRO AT THE BEGINNING OF
THE 20TH CENTURY AND INFLUENCE OF THE SERBIAN UNIFORM**

This labor treats the question of the uniform of Montenegrin army at the beginning of the 20th century. In Monte Negro, military uniform was introduced in 1896, replacing the national costume. The uniform preserved traditional traces of embellishment, but it was necessary to be adapted for the request of the modern European warfare and consequently, to take a step towards the actual uniform in Serbia. On the other side, prince Nikola I Petrovic, obviously, was not able to ignore the people's will and thus, the influences from Serbia that have been coming in the first half and in the midst of the 19th century, were in avoided too.